Socialutskottets betänkande 1987/88:18

om anslag till Socialdepartementet m.m. (prop. 1987/88:100 bil. 7 delvis)

SoU
1987/88:18

Sammanfattning

I betänkandet behandlas regeringens förslag till medelsanvisningar till Socialdepartementet m.m. I anslutning härtill behandlas ett antal motionsförslag om olika utredningsinsatser och forskning på det sociala området.

Utskottet tillstyrker medelsanvisningarna och avstyrker samtliga motioner.

Utskottets m-, fp- och c-ledamöter reserverar sig gemensamt till förmån för olika motionsförslag (m, fp och c) om en kartläggning m.m. av alkoholmissbrukets familjesociala skador. M-, fp- och c-ledamöterna reserverar sig också gemensamt till förmån för motionsförslag (fp och c) om alkoholforskning m.m. M-ledamöterna reserverar sig vidare till förmån för motionsförslag (m) om en utvärdering av socialtjänstlagen m.m. och öm en utredning om omsorgslagens överklaganderegler. Utskottets fp-ledamöter reserverar sig till förmån för motionsförslag (fp) om en utvärdering av socialtjänstlagen m.m., om barns villkor samt om skolmiljön. C-ledamöterna reserverar sig till förmån för motionsförslag (c) om miljöpåverkan på barns hälsa och om forskning kring åldrandet. Vpk-ledamoten reserverar sig till förmån för en motion (vpk) om anslag för gerontologisk forskning. Vidare avger c-ledamöterna ett särskilt yttrande om forskning om barns villkor.

FEMTE HUVUDTITELN

Proposition 1987/88:100 bil. 7

Regeringen har under punkterna A 1 – A 4 (s. 12–14) föreslagit att riksdagen för budgetåret 1988/89 anvisar

(A 1) till Socialdepartementet ett förslagsanslag av 29 089 000 kr.,

(A 2) till Utredningar m.m. ett reservationsanslag av 27 720 000 kr.,

(A 3) till Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet ett reservationsanslag av 38 385 000 kr.,

(A 4) till Extra utgifter ett reservationsanslag av 1 880 000 kr.

1 *Riksdagen 1987/88. 12 saml. Nr 18*

1987/88:So212 av Olof Johansson m.fl. (c) vari yrkas

6. att riksdagen hos regeringen begär förslag innebärande att forskningsinsatserna kring åldrandet förstärks.

1987/88:So215 av Alf Svensson (c) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär att kompetenta forskare inom barnmedicin m.fl. lämpliga områden får i uppdrag att genomföra en kartläggning av alkoholmissbrukets familjesociala skador, främst barnens lidande i missbrukarhemmen,

2. att riksdagen hos regeringen begär att erforderliga resurser ställs till forskarnas förfogande för att lösa de föreslagna forskningsuppgifterna.

1987/88:So216 av Daniel Tarschys m.fl. (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utvärdering av socialtjänstreformen.

1987/88:So218 av Ulla Tillander och Rosa Östh (c) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag om en noggrann kartläggning av drogmissbrukets familjesociala skador, främst barnens lidande i missbrukarhem, i enlighet med vad i motionen anförts,

2. att riksdagen hos regeringen begär att erforderliga resurser ställs till forskarnas förfogande för att lösa de i motionen föreslagna forskningsuppgifterna.

1987/88:So220 av Karin Israelsson m.fl. (c) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av kartläggning av alkoholskadornas omfattning,

3. att riksdagen hos regeringen begär en kartläggning av barnens situation i missbrukarhemmen i enlighet med det anförda.

1987/88:So232 av Margareta Winberg (s) vari yrkas att riksdagen uttalar sitt stöd för forskning om olika vård- och behandlingshem.

1987/88:So236 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att forsknings- och utvecklingsarbete som avser att ge fördjupad kunskap om barns och ungdomars livsvillkor bör prioriteras,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kartläggning av skadeverkningar för barn som växer upp i missbruksmiljö,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskning om barns och ungdomars arbetsmiljö vid institutet för arbetsmiljöforskning,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om samordning av forskning om barns och ungdomars livsvillkor.

1987/88:So237 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behov av vidgad forskning och statistik om alkohol,

5. att riksdagen hos regeringen begär initiering av ett större forskningsprojekt kring barns villkor i missbrukarmiljöer.

1987/88:So243 av Nils Carlshamre m.fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en vetenskaplig kartläggning av alkoholmissbrukets medicinska, ekonomiska och sociala skadeverkningar med särskilt beaktande av barns situation i missbrukarhem.

1987/88:So259 av förste vice talman Ingegerd Troedsson m.fl. (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en allsidig utvärdering och översyn av socialtjänstlagen enligt vad i motionen anförts.

1987/88:So264 av Nils Berndtson m.fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen vid behandling av proposition 1987/88:100, bilaga 7 G, anvisar ett förslagsanslag på 1 000 000 kronor för gerontologisk forskning.

1987/88:So266 av andre vice talman Karl Erik Eriksson m.fl. (fp, c) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om informationsåtgärder, forskning och insatser för tidig upptäckt av alkoholproblem (del av yrkandet).

1987/88:So267 av Nils Carlshamre m.fl. (m) vari yrkas

3. att riksdagen hos regeringen begär en utredning beträffande omsorgslagens överklaganderegler utifrån vad i motionen anförts.

1987/88:So271 av Mats O Karlsson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en utvärdering av rättighetslagstiftningens effekter.

1987/88:So272 av Gullan Lindblad (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att frågor om socialvårdens utredningsmetodik bör bli föremål för en översyn.

1987/88:So498 av Alf Svensson (c) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en kommission med uppgift att utreda situationen inom vårdsektorn bör tillsättas enligt de riktlinjer som angetts i motionen,

2. att riksdagen beslutar att ställa 4 miljarder till kommissionens förfogande.

1987/88:So505 av Marianne Andersson och Jan Hyttring (c) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen initierar forskningsprojekt angående barns hälsa enligt vad som anförts i motionen.

Motiveringen återfinns i motion Jo875.

1987/88:So630 av Ingrid Ronne-Björkqvist och Margareta Andrén (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utländska adoptivbarns utveckling och anpassning.

Utskottet

Utvärdering av socialtjänstlagen m.m.

I *motion So498 av Alf Svensson (c)* yrkas dels att regeringen ges till känna att en kommission med uppgift att utreda situationen inom vårdsektorn bör

tillsättas enligt de riktlinjer som angetts i motionen (*yrkande 1*), dels att riksdagen beslutar att ställa 4 miljarder kronor till kommissionens förfogande (*yrkande 2*). Motionären begär en snabb översyn av hela vårdsektorn och pekar bl.a. på frågor om köer i sjukvården, omsorgen om de äldre, personalfrågor m.m. Kommissionen skall bestå av sakkunniga. 4 miljarder kronor ur löntagarfonderna bör ställas till kommissionens förfogande.

Regeringen beslöt den 7 maj 1987 att inrätta en ny hälso- och sjukvårdsberedning med statsministern som ordförande. I beredningen skall dessutom ingå socialministern och utbildningsministern samt representanter för Landstingsförbundet och företrädare för den medicinska sakkunskapen. Den nya hälso- och sjukvårdsberedningen skall ta upp frågor på området som är av stor vikt från nationella utgångspunkter. Avsikten med den nya beredningen är att man skall skapa en bättre framförhållning när det gäller ny kunskap av stor betydelse för människors hälsa och vård och uppmärksamma områden där kunskaps- och resursmässiga skäl talar för en koncentration till något eller några ställen i landet. Beredningen skall behandla frågor om läkarfördelningen och den högspecialiserade vården och då beakta kostnads- och effektivitetsaspekter. Beredningen skall vidare verka för att människors hälsa sätts in i ett bredare välfärdspolitiskt sammanhang.

I årets budgetproposition (bil. 7, s. 64 f.), som i dessa delar tillstyrkts av utskottet i betänkande SoU 1987/88:16, anförs bl.a. att socialstyrelsens uppgift i framtiden främst bör vara att inom ramen för tillsynsansvaret utveckla former och metoder för en systematiserad uppföljning och utvärdering av kommunernas och landstingens verksamhet. Detta anses också överensstämma med den av socialstyrelsen uttalade ambitionen att i större omfattning än hittills behandla frågor om kostnader och effektivitet samt att genomföra systematiska övergripande utvärderingar av verksamheten inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. I propositionen sägs att socialstyrelsens uppgifter på detta område bör preciseras och konkretiseras ytterligare.

Socialstyrelsen har senast i september 1987 redovisat en folkhälsorapport som behandlar flera av de problem som tas upp i motion So498 (c) (Socialstyrelsen redovisar 1987:15). En skrivelse från regeringen om folkhälsan m.m. skall enligt den reviderade propositionsförteckningen läggas fram i april månad i år.

Utskottet kan konstatera att hälso- och sjukvårdsberedningen och socialstyrelsen utgör naturliga organ för en kontinuerlig översyn med sikte på hela vårdsektorn. Närmare analyser av enskilda problemområden pågår i flera fall. Att göra en snabb översyn av hela vårdområdet i ett sammanhang torde vara i det närmaste ogörligt. Utskottet avstyrker därför motion So498 (c).

I *motion So216 av Daniel Tarschys m.fl. (fp)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär en utvärdering av socialtjänstreformen . Motionärerna anför att en samlad utvärdering av socialtjänstreformen nu bör komma till stånd. Mot bakgrund av att åtskilliga frågor utretts bl.a. av socialberedningen och äldreberedningen kan det vara lämpligt att en sådan utvärdering lägger särskild vikt vid sådana delar av reformen som inte har behandlats av

parlamentariska utredningar. Motionärerna lämnar exempel på några frågor som förtjänar särskild uppmärksamhet vid en utvärdering. En sådan fråga är verkan av den s.k. helhetssynen. En annan gäller i vilken utsträckning besvärsprövningen bör ligga hos rättsliga instanser med hänsyn till att det ofta är fråga om lämplighetsavgöranden. Det kan vidare,enligt motionärerna, finnas skäl att precisera socialtjänstlagen beträffande möjligheterna att ställa upp villkor för socialbidrag. Socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen tas också upp i motionen.

Även i *motion So259 av Ingegerd Troedsson m.fl. (m)* yrkas att riksdagen hos regeringen begär en allsidig utvärdering och översyn av socialtjänstlagen enligt vad i motionen anförs. Motionärerna anser att en sådan utvärdering bör avse bl.a. frågor om ramlagstiftningen, behovet av precisering av rätten till bistånd, s.k. helhetssyn eller specialiserat arbetssätt, kommunernas "yttersta ansvar" och vistelsebegreppet i socialtjänstlagen. Motionärerna pekar på problem som uppkommit på dessa punkter vid tillämpning av socialtjänstlagen.

I *motion So272 av Gullan Lindblad (m)* begärs ett tillkännagivande att frågor om socialvårdens utredningsmetodik bör bli föremål för översyn. Motionären hänvisar bl.a. till en forskningsrapport vari anförs att myndighetsperspektivet dominerar helt under utredningen på bekostnad av klientens syn på problemen.

Mats O Karlsson m.fl. (s) yrkar i *motion So271* att regeringen skall ges till känna vad i motionen anförts om behovet av en utvärdering av rättighetslagstiftningen. Motionärerna ställer sig tveksamma till omfattningen av domstolsprövningen enligt socialtjänstlagen och omsorgslagen och pekar på konsekvenserna såväl för det politiska beslutsfattandet i kommuner och landsting som för avvägningen mellan behoven hos olika enskilda. Motionärerna tar även upp koordineringen mellan främst hälso- och sjukvårdslagen och omsorgslagen.

Vid riksdagsbehandlingen av proposition 1979/80:1 Om socialtjänsten uttalade socialutskottet att en så omfattande reform borde bli föremål för systematisk utvärdering. Inte minst viktigt var att studera hur socialtjänstreformens grundläggande intentioner förverkligas i den praktiska tillämpningen. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan att ge regeringen till känna vad utskottet anfört om tillsättande av en parlamentarisk beredning för att bl.a. följa och utvärdera den sociala vårdlagstiftningen (SoU 1979/80:24, rskr. 142).

Socialberedningen (S 1980:07) tillsattes därefter för att verkställa den av riksdagen begärda utredningen. Beredningen har avlämnat tio betänkanden. I årets budgetproposition anförs att ansvaret för utvärderingen av socialtjänstlagen nu bör övergå till socialstyrelsen (prop. 1987/88:100, bil. 7 s. 65 och 134).

Regeringen har den 14 januari 1988 beslutat att socialberedningens arbete skall upphöra och har därvid uppdragit åt socialstyrelsen att genomföra en utvärdering av socialtjänstlagen. Uppdraget skall vara slutredovisat senast den 1 januari 1990. Uppdraget gäller särskilt verksamheten bland barn och ungdom, ersättning till familjehemsföräldrar m.m., familjerådgivning och

samarbetssamtal samt socialtjänstens insatser för vissa grupper med socialbidragsberoende. I beslutet anförs bl.a. följande.

Socialstyrelsen bör mot redovisad bakgrund utvärdera socialtjänstlagstiftningens praktiska tillämpning beträffande barn och ungdom, främst utsatta grupper. Den verksamhet som sker inom angränsande områden, t.ex. hälso- och sjukvården och förskolan, bör också beaktas. I uppdraget ingår att redovisa en analys av uppväxtvillkoren för barn och ungdomar, varvid s.k. utslagningsmekanismer särskilt bör dokumenteras.

Socialstyrelsen bör kartlägga omfattning och karaktär av de problem som finns i dag. Invandrarbarnens uppväxtvillkor bör särskilt uppmärksammas.

Socialtjänstens verksamhet bland barn och ungdom bör utvärderas i förhållande till de problem och de behov som finns. Samtliga tre huvudfunktioner, strukturinriktade, allmänna och individuella insatser bör beaktas.

Socialstyrelsen bör mot bakgrund av de resultat som en kartläggning och utvärdering enligt ovan ger lämna förslag om vilka förändringar som är erforderliga för att socialtjänstens mål och syften skall anses uppfyllda med särskild hänsyn till utsatta grupper. Som utgångspunkt bör gälla att den sociala lagstiftningen skall ligga fast i sina huvuddrag.

Socialstyrelsen bör i sina överväganden särskilt beakta behovet av specialiserade insatser och av metodutveckling. Frågor om ett effektivare utnyttjande av tillgängliga resurser bör behandlas liksom frågor om lämplig avvägning mellan olika vårdformer med hänsyn till de behov som finns. Förslag bör lämnas om hur förbättrad samverkan mellan olika samhällsorgan skall kunna komma till stånd. Socialtjänstens samverkan med såväl barn- och ungdomspsykiatrin som vuxenpsykiatrin bör i detta sammanhang särskilt bedömas.

Behovet av statistik, forskning och annan dokumentation och hur sådan bör utformas för att åstadkomma underlag för en fortlöpande uppföljning och utvärdering av socialtjänsten bör bedömas. Socialstyrelsen bör vidare precisera hur en fortlöpande utvärdering av den praktiska verksamheten på såväl kommunal som nationell nivå kan utformas.

Vad gäller socialtjänstlagens tillämpning i individuella fall bör socialstyrelsen särskilt överväga behovet av förstärkt tillsyn på olika nivåer.

Socialstyrelsen bör vidare redovisa synpunkter vad gäller utbildning och handledning för såväl berörda personalkategorier som för förtroendevalda.

– – –

Socialstyrelsen bör – med beaktande av lagstiftningens grundläggande syften – redovisa möjligheterna att ersätta eller kombinera socialbidrag med mera aktiva insatser. Särskilt bör övervägas hur sådana insatser kan infogas i en mera långsiktig behandlingsplan. I arbetet bör ingå en kartläggning och analys av pågående verksamhet i kommunerna. Socialstyrelsen bör beakta pågående utveckling av samarbetet mellan socialtjänst och arbetsförmedling m.fl. Socialstyrelsen bör i sammanhanget analysera effekterna av olika förslag för såväl den statliga som den kommunala ekonomin.

Socialberedningen har i skilda betänkanden berört de frågor motionärerna tar upp. I betänkandet Aktuella socialtjänstfrågor (SOU 1986:19) behandlas bl.a. vistelsekommunens ansvar och vissa frågor om överklagande. Beredningen behandlade i sitt sist redovisade betänkande Missbrukarna, Socialtjänsten, Tvånget (SOU 1987:22) ämnen som bl.a. villkor för socialbidrag (s. 199 f.) och den s.k. helhetssynen (s. 220 f.).

Frågeställningar kring metodiken vid utredningar i ärenden enligt socialtjänstlagen behandlas i flertalet betänkanden från socialberedningen som tar

upp socialtjänsten. Här kan särskilt nämnas betänkandet (SOU 1986:20) Barns behov och föräldrars rätt. Även i förre JO Tor Svernes översyn av LVU (Ds S 1987:3) tas dessa frågor upp. Socialstyrelsen har redovisat enskilda projekt angående klientkontakter såsom Klienterna och socialtjänsten (pm 144/86) och Vad tycker klienterna? (pm 171/87).

Utskottet gör följande bedömning.

Socialtjänstreformen föregicks av många års omfattande utredningsarbete. Socialberedningen har härefter under en följd av år övervägt olika delfrågor i reformen. Det fortsatta arbetet med att utvärdera reformen har nu övergått till socialstyrelsen. Även den nya omsorgslagen föregicks av ett mångårigt utredningsarbete.

Utskottet konstaterar att en allmän utvärdering av socialtjänstlagen är en synnerligen omfattande utredningsuppgift och att olika övergripande utredningar på detta område pågått sedan början av 1970-talet. Utskottet ställer sig tveksamt till om den fortsatta uppföljningen av reformen bör ske på samma sätt. Det ter sig nu mera angeläget att fortlöpande ta upp frågor där problem i tillämpningen uppträder. Vissa sådana frågor kan visa sig böra behandlas i form av en utredning, medan andra mera lämpar sig för att hanteras t.ex. inom ramen för socialstyrelsens och länsstyrelsernas tillsynsverksamhet. Formerna för den fortsatta uppföljningen av reformen är emellertid en fråga som omfattas av socialstyrelsens nu aktuella uppdrag och som bör anstå tills dess resultatet härav redovisats.

Utskottet vill även peka på att flera av de frågeställningar som tas upp i de nu aktuella motionerna berörs av socialstyrelsens utvärdering, vilken alltså i stor utsträckning tillgodoser motionsönskemålen.

När det gäller den i ett par motioner aktualiserade principfrågan om gränsdragningen mellan laglighets- och lämplighetsfrågor när det gäller överklagande av beslut om rätt till bistånd eller rätt till särskilda omsorger vill utskottet anföra följande.

Inledningsvis skall erinras om att det här rör sig om kommunala beslut, där det normala rättsmedlet för den enskilde är kommunalbesvär. Kommunalbesvär innebär en begränsad prövning huvudsakligen med hänsyn till beslutets laglighet och formella riktighet. Förvaltningsbesvär innebär däremot en allsidig prövning av beslutet även i materiellt avseende. Den enskildes möjlighet att anföra förvaltningsbesvär över beslut om rätt till bistånd och beslut om rätt till särskilda omsorger är en viktig principiell rättighet som infördes för att stärka den enskildes ställning gentemot berörda myndigheter. Omfattningen av besvärsprövningen sammanhänger med de båda aktuella lagarnas karaktär av s.k. ramlag. I den mån lagarna lämnar öppet vilka insatser den enskilde kan kräva av kommunen eller landstingskommunen ökar inslaget av skälighetsbedömning i domstolarnas besvärsprövning. Utskottet anser för sin del att om det skulle visa sig att domstolarnas praxis mera markant avviker från de politiska intentionerna på något område man i första hand bör överväga att precisera sådana lagbestämmelser så att den enskildes rättigheter resp. kommunens/landstingskommunens skyldigheter formuleras pa ett mera otvetydigt sätt. Utskottet kan däremot inte dela synen att problem av detta slag bör lösas

genom en inskränkning av den enskildes rätt att anföra förvaltningsbesvär över de viktiga beslut det här är fråga om eller genom att besvärsprövningen överförs från rättsliga till politiska instanser. Utskottet anser det tvärtom viktigt att slå vakt om den starkare rättsställning för den enskilde som nuvarande besvärsregler resulterat i.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet samtliga nu nämnda motioner (motionerna So216 [fp], So259 [m], So271 [s] och So272 [m]).

Närliggande frågor om en översyn av bestämmelserna för överklagande av beslut enligt omsorgslagen tas upp i *motion So267 av Nils Carlshamre m.fl. (m)*. I motionen hemställs att riksdagen hos regeringen begär en utredning beträffande omsorgslagens överklaganderegler utifrån vad i motionen anförts (*yrkande 3)*. Motionärerna ifrågasätter om domstolarna i ett mål om rätt till särskilda omsorger även bör gå in på utformningen av omsorgen och på tidpunkten från vilken den skall beredas. Motionärerna framhåller också att det i omsorgslagens förarbeten uttryckligen uttalats att hänsyn skall tas till de resurser landstingskommunen har att tillgå.

Regeringsrätten har i en prejudicerande dom den 8 mars 1988 prövat frågan om rätt till särskilda omsorger i form av boende i gruppbostad. Rättsfallet gäller en utvecklingsstörd fyrtioårig kvinna som vårdats i föräldrahemmet av sin 80-åriga mor. Kvinnan ansökte om att erhålla boende i gruppbostad. Omsorgsnämnden avslog hennes begäran och anförde att det för närvarande inte fanns någon plats för henne. Länsrätten fann att det måste anses rimligt att begärda resurser ställdes till förfogande och biföll den utvecklingsstörda kvinnans besvärstalan. Omsorgsnämnden överklagade länsrättens dom i kammarrätten, som inte ändrade domen. Sedan omsorgsnämnden fullföljt sin talan hos regeringsrätten anförde regeringsrätten i dom bl.a. följande:

I målet är ostridigt att NN enligt omsorgslagen är berättigad till särskild omsorg i form av boende i gruppbostad. Omsorgsnämndens talan grundas enbart på det förhållandet att den för närvarande saknar fysiska förutsättningar att tillgodose hennes behov. Nämnden har som stöd för sin talan åberopat ett uttalande av departementschefen i förarbetena till lagen (prop. 1984/85:176, s. 78) att vid besvärsprövningen rimlig hänsyn måste tas till de resurser som landstingskommunen har att tillgå.

Regeringsrätten finner att NN:s rätt till särskild omsorg i form av boende i gruppbostad inte påverkas av det förhållandet att landstingskommunen för närvarande inte har någon gruppbostad tillgänglig. Det åligger landstingskommunen att vidta erforderliga åtgärder för att utan dröjsmål uppfylla den förpliktelse som sålunda åvilar kommunen gentemot NN. Vilka åtgärder som krävs härför och åtgärdernas utförande är verkställighetsfrågor som inte skall prövas i detta mål.

Regeringsrätten bifaller inte besvären.

I 4 § lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. (omsorgslagen) uppräknas de särskilda omsorgerna enligt lagen, däribland boende i gruppbostad för vuxna som inte kan bo i egen bostad. Enligt 5 § första stycket har psykiskt utvecklingsstörda rätt till särskilda omsorger enligt lagen om de behöver sådant stöd och sådan hjälp i sin livsföring och deras behov inte tillgodoses på något annat sätt. Enligt 20 §

första stycket får omsorgsnämndens beslut om särskilda omsorger åt enskilda enligt 4 § överklagas hos länsrätten.

I proposition 1984/85:176 med förslag till lag om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. anfördes i specialmotiveringen till 20 § bl.a. följande (prop. s. 78).

Har nämnden avslagit den enskildes begäran, skall nämnden ge besvärshänvisning. Överklagar den enskilde beslutet, kommer även länsrättens prövning att i första hand avse frågan om rätten till särskilda omsorger. Finns det enligt domstolens bedömning inte någon sådan rätt, skall besvären ogillas. Finner domstolen att den enskilde har rätt till särskilda omsorger skall domstolen enbart pröva om rätt finns till den eller de särskilda omsorger som den enskilde begärt. Domstolens prövning skall i dessa fall enbart avse frågan om rätten till den särskilda omsorgen, inte utformningen. Bedömningen skall göras på grundval av vad som i målet har blivit upplyst om den enskildes behov och om de resurser som finns inom lanstingskommunen. Vid besvärsprövningen måste rimlig hänsyn tas till de resurser som landstingskommunen har att tillgå. På samma sätt som dåvarande statsrådet och chefen för socialdepartementet framhöll i proposition (1979/80:1) om socialtjänsten kan det vid bifall till besvären ibland vara påkallat att återförvisa ärendet till omsorgsnämnden för att nämnden skall kunna besluta om insatsernas närmare utformning.

Lagrådet kommenterade nämnda uttalanden i propositionen enligt följande (prop. s. 123).

Specialmotiveringen innehåller vissa uttalanden om innebörden och omfattningen av den prövning som domstolen har att göra i ett besvärsärende. Sålunda anför departementschefen bl.a. att om domstolen finner att den enskilde har rätt till särskilda omsorger skall domstolen "enbart pröva om rätt finns till den eller de omsorger som den enskilde begärt". Härtill fogas att "domstolens prövning skall i dessa fall enbart avse frågan om rätten till den särskilda omsorgen, inte utformningen".

Härtill vill lagrådet anföra. Om den enskilde har förvägrats viss i 4 § angiven omsorg och besvärsprövningen därför gäller klagandens påstående att han är berättigad till omsorgen i fråga torde det inte finnas anledning för domstolen att vid bifall till besvären gå närmare in på utformningen av den avsedda omsorgen. Givetvis bör det i en sådan situation ankomma i första hand på omsorgsnämnden att, med beaktande bl.a. av de resurser som står till förfogande, bestämma det närmare innehållet i omsorgen.

Det kan emellertid tänkas fall då den enskilde visserligen kommer i åtnjutande av viss omsorg enligt 4 § men gör gällande att innehållet i den lämnade omsorgen inte fyller lagens krav på hur en sådan omsorg bör vara beskaffad. Om exempelvis en person är missnöjd med viss stödinsats som erbjuds honom och önskar tillgång även till annan eller mer kvalificerad hjälp, måste han rimligen ha rätt att av domstolen få prövat om vad som erhålls uppfyller lagens krav eller om denna förutsätter en högre nivå på omsorgen. I sådana fall kommer alltså domstolsprövningen att avse just utformningen av den särskilda omsorgen, i vart fall på det sättet att domstolen uttalar sig om huruvida den lämnade omsorgen är tillräcklig med beaktande av innehållet i 3 och 5 §§ av lagen.

Lagrådets uttalanden i denna del godtogs av departementschefen (prop. s. 127).

Utskottet gör följande bedömning.

Av de nu återgivna uttalandena i lagens förarbeten framgår enligt utskottets mening att en domstol som har att pröva besvär över beslut om rätt till särskilda omsorger har att ta rimlig hänsyn till landstingskommunens möjligheter att tillhandahålla den yrkade omsorgen. Härav följer inte att domstolarna måste godta varje invändning om att en viss resurs inte finns tillgänglig. Det skulle ju göra den enskildes rätt helt innehållslös. Utskottet konstaterar att regeringsrätten i det aktuella fallet inte funnit den omständigheten att gruppbostad just då inte funnits tillgänglig utgöra hinder för den enskildes principiella rätt till denna i lagen särskilt angivna omsorg.

Det är självfallet inte uteslutet att det finns eller kan komma att fattas avgöranden i domstol där den principiella gränsdragningen är oklar mellan frågan om rätten som sådan till särskilda omsorger och frågan om den närmare utformningen av omsorgerna. Som framgår av lagrådets yttrande kan det dock ibland finnas anledning för domstolen att gå in på utformningen av den särskilda omsorgen.

Vad som förekommit ger enligt utskottets mening inte anledning att anta att omsorgslagens besvärsregler skulle vara mer svårtillämpade än andra motsvarande lagregler. Utskottet anser alltså inte att det framkommit något som motiverar en utredning av omsorgslagens överklaganderegler i de avseenden som påtalats i motionen. Utskottet avstyrker sålunda motion So267 (m) såvitt nu är i fråga (yrkande 3).

Utskottet tillstyrker den föreslagna medelsanvisningen till Utredningar m.m.

Alkoholforskning

Yrkanden med krav på en *kartläggning m.m. av alkoholmissbrukets familjesociala skador* främst avseende barnens situation, framställs i *motionerna So215 av Alf Svensson (c), So218 av Ulla Tillander och Rosa Östh (båda c), So220 av Karin Israelsson m.fl. (c) yrkande 3, So236 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) yrkande 7, So237 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) yrkande 5 samt So243 av Nils Carlshamre m.fl. (m) yrkande 1.*

Utskottet anförde hösten 1986 i ett yttrande till skatteutskottet att det behövs en förstärkt alkoholforskning och en systematisk utvärdering och uppföljning av alkoholpolitiken för att ge bättre underlag för samhällets åtgärder. Enligt utskottet behövdes bl.a. en kartläggning av alkoholmissbrukets sociala och ekonomiska skadeverkningar för missbrukarnas familjer och omgivning. Särskilt viktigt ansågs vara att få till stånd en undersökning av förhållandena för barn i missbrukarfamiljer (SoU 1986/87:2 y s. 31). Skatteutskottet utgick emellertid från att det alkohol- och narkotikapolitiska rådet (AN-rådet) skulle komma att uppmärksamma dessa frågor och avstyrkte med hänvisning härtill bl.a. de motioner där begäran om en kartläggning av alkoholmissbrukets skadeverkningar framställts (SkU 1986/87:4 s. 8).

I propositionen 1986/87:80 om forskning som lämnades våren 1987 uttalades (bil. 4, socialdepartementet, s. 3 jämfört med s. 8) att behovet av

forskning är stort inom hela drogområdet. Särskilt eftersatt är forskningen inom alkoholområdet, i synnerhet med hänsyn till alkoholskadornas höga samhällskostnader och konsekvenser i allmänhet. En viktig aspekt då det gäller behandlingsforskning är missbrukarnas sociala omgivning, bl.a. hur människor påverkar och påverkas som lever i missbrukarens omedelbara närhet, hette det i propositionen. En viktig angränsande fråga sades vara varför många barn som växer upp under besvärliga förhållanden trots allt tycks få ett "normalt" liv. I forskningspropositionen föreslogs vidare (bil. 6 utbildningsdepartementet) att det inom den temaorienterade forskningen vid universitetet i Linköping den 1 juli 1987 skulle inrättas ett nytt tema Barn, för att behandla barns villkor i samhället.

Socialutskottet vidhöll i betänkandet SoU 1986/87:28 s. 6 sin tidigare uppfattning att det behövs forskning om alkoholmissbrukets sociala och ekonomiska skadeverkningar för missbrukarnas familjer och omgivning och att det därvid är särskilt viktigt att undersöka förhållandena för barn i missbrukarfamiljer. Mot bakgrund av vad som hade uttalats i forskningspropositionen om behovet av forskning på detta område och om inrättandet av ett tema Barn för forskning om barns villkor ansåg utskottet emellertid inte att det var påkallat att riksdagen tog initiativ till en sådan kartläggning som motionärerna begärt. Det borde ankomma på ansvariga myndigheter att på vanligt sätt bedöma de projektplaner som utarbetas på området och avgöra vilka projekt som bör beviljas medel från anslaget.

Enligt propositionen om forskning fastställde riksdagen en treårig forskningsram (prop. 1986/87:80, SoU 28, UbU 26, rskr. 288).

I årets budgetproposition, bilaga 7, anförs bl.a. att då det gäller forskning om beroendeframkallande medel har särskilt alkoholforskningen prioriterats. Från anslaget *Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet* kommer 1 milj. kr. att avsättas för forskar-, forskarassistent- och doktorandstipendier för alkoholforskning med social-, samhälls- och beteendevetenskaplig inriktning inom områdena Alkoholbruk och missbruk samt Behandling och rehabilitering, uppges det. Ett seminarium kommer att anordnas för att belysa forskning om missbrukarna och deras anhöriga. Vidare anförs att för den barn- och familjepolitiska forskningen har kontakt etablerats med dem som förbereder "tema Barn" vid universitetet i Linköping. Frågan om stöd till forskning kring barnomsorgen i ett samhällsekonomiskt perspektiv prövas (s. 13).

Delegationen för social forskning (DSF) utgör beredningsorgan till regeringen för bidrag från det aktuella anslaget. Delegationen har också till uppgift att initiera och stimulera forsknings- och utvecklingsarbete inom socialdepartementets ansvarsområde.

DSF har i sin verksamhetsplan för perioden 1987/88 – 1989/90 prioriterat forskning om missbrukarna, deras familjer och anhöriga. DSF:s prioriteringskommitté för alkohol och andra beroendeframkallande medel har hösten 1987 redovisat ett program för alkoholforskning med social-, samhälls- och beteendevetenskaplig inriktning.

För att få en beskrivning av problemområdet, en presentation av en del aktuell forskning av relevans på området samt en diskussion om angelägna forskningsbehov kommer DSF att anordna ett seminarium under försomma-

ren i år. Vid seminariet – där forskare, "praktiker" och representanter för olika frivilliga organisationer skall delta – kommer missbrukets konsekvenser för familjen och familjens roll i behandlings- och rehabiliteringsarbetet att behandlas. DSF har i frågan även etablerat ett samarbete med rådet för alkohol- och narkotikapolitiska frågor (AN-rådet) som nyligen genomfört ett seminarium angående alkohol- och drogmissbrukets orsaker och konsekvenser i missbrukarfamiljer.

Här kan också nämnas att även Riksbankens jubileumsfond stöder projekt beträffande barn från alkoholisthem (stiftelsens verksamhetsberättelse 1987 s. 35).

Utskottet kan konstatera att forskning i det aktuella ämnet är mycket angelägen och kan beskriva både de anhörigas villkor och deras roll för utvecklingen av missbruket. Särskilt viktigt är enligt utskottets mening att barnens utsatta situation belyses. Hittills har, enligt vad utskottet erfarit, forskningen beträffande de anhöriga till missbrukare varit relativt begränsad. Utskottet hälsar därför DSF:s prioritering av forskningsområdet med tillfredsställelse. Utskottet vill i övrigt liksom förra året erinra om uttalandena i forskningspropositionen om forskningsbehovet samt inrättandet av temat Barn vid universitetet i Linköping. Utskottet anser det således inte erforderligt med något sådant initiativ från riksdagens sida som begärs i motionerna. Motionerna So215 (c), So218 (c), So220 (c) yrkande 3, So236 (fp) yrkande 7, So237 (fp) yrkande 5 och So243 (m) yrkande 1 avstyrks därför.

I *motion So220 av Karin Israelsson m.fl (c)* begärs ett tillkännagivande av vad som anförts om behovet av kartläggning av alkoholskadornas omfattning *(yrkande 1)*. Motionärerna anför att kunskaperna om alkoholrelaterade skador är mycket bristfälliga och att behovet av en noggrann kartläggning av skadorna är synnerligen stort.

I *motion So237 av Bengt Westerberg m.fl. (fp)* hemställs att regeringen ges till känna vad i motionen anförts om behov av vidgad forskning och statistik om alkohol *(yrkande 4)*. Trots en ambitiös alkoholforskning och en allmänt sett välutbyggd statistik i landet finns det enligt motionärerna anmärkningsvärda brister när det gäller kunskaperna om alkoholens effekter. Så är t.ex. kännedomen om hembränningens omfattning ytterst bristfällig, för litet forskning bedrivs om olika alkoholpolitiska åtgärder, alkoholens roll i samband med brott registreras inte längre, och i samband med dödsfall, trafikolyckor, sjukskrivning och förtidspensionering är den kraftigt underdiagnostiserad, få alkoholekonomiska undersökningar har presenterats. AN-rådet bör, enligt motionärerna, ägna uppmärksamhet åt nämnda brister.

I *motion So266 av andre vice talman Karl Erik Eriksson m.fl. (fp, c) delvis* begärs att regeringen ges till känna vad i motionen anförts om alkoholforskning. Motionärerna anför att DSF under de kommande åren bör prioritera forskning om det förebyggande arbetets metodik och pedagogik samt metodik för tidig upptäckt och tidiga insatser mot missbruk.

Regeringen beslutade den 31 oktober 1986 att en särskild beredningsgrupp skulle inrättas inom AN-rådet för att utveckla opinionsbildningen mot alkohol och droger. I samband därmed tillkallades en ny ordförande.

Regeringen utfärdade också särskilda riktlinjer för beredningsgruppens insatser. Bland de särskilda insatser som borde tas upp nämndes bl.a. kopplingen mellan våld och missbruk och den oregistrerade konsumtionen av hembränt m.m. Arbetet skall utföras med stor skyndsamhet.

Vid behandling förra våren av motion i ämnet ansåg utskottet att det bör ankomma på AN-rådet att överväga behovet av en förbättrad alkoholstatistik och avstyrkte därför motionen (SoU 1986/87:28 s. 8 f.). Utskottet behandlade i sammanhanget även en motion angående dokumentation av alkoholens roll vid olyckor och erinrade i denna del om att ett utredningsuppdrag angående förstärkning av de skadeförebyggande insatserna den 10 juni 1986 givits till socialstyrelsen. Enligt uppdraget skall styrelsen efter samråd med berörda myndigheter och organisationer ta initiativ till en central registrering av sådana skadefall i befolkningen som behandlas inom den offentliga hälso- och sjukvården eller skolhälsovården och på grundval härav årligen sammanställa uppgifter som belyser skademönstret och skadornas orsaker. Utskottet ansåg härigenom syftet med den då aktuella motionen tillgodosett (bet. 28 s. 9).

Våren 1986 behandlade utskottet motioner med begäran om dels kartläggning av alkoholens ekonomiska effekter, dels av alkoholens skadeverkningar på bl.a. de familjesociala och medicinska områdena. När det gäller forskning om alkohol och ekonomi hänvisade utskottet till ett tidigare uttalande att sådan forskning kunde utgöra ett värdefullt komplement till annan alkoholforskning och bidra till en mer effektiv alkoholpolitik. Utskottet hänvisade vidare till det alkohol- och narkotikapolitiska rådet som skulle kunna ta initiativ till önskvärd forskning. Den då aktuella motionen avstyrktes med hänvisning till att det borde ankomma på ansvariga myndigheter att på sedvanligt sätt bedöma vilka forskningsprojekt som borde beviljas medel från anslaget (SoU 1985/86:18 s. 13–14).

I utskottets yttrande SoU 1986/87:2 y till skatteutskottet lämnades vidare en redovisning av vad som är känt om de samhällsekonomiska kostnader som bruket av alkohol medför (s. 7 f.). Därav framgår bl.a. att det är förenat med stora svårigheter att precisera dessa kostnader på grund av osäkerheten i de olika antaganden som läggs till grund för beräkningarna.

Socialstyrelsen har i rapporten Alkohol och sjukvård (Socialstyrelsen redovisar 1987:5) redovisat dels en undersökning om alkoholbetingat sjukvårdsutnyttjande, dels ett hälsopolitiskt handlingsprogram angående hälso- och sjukvårdens möjligheter att tidigt upptäcka och ta hand om patienter med hög alkoholkonsumtion. Även behovet av forsknings- och utvecklingsarbete diskuteras (s. 106 f.).

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) verkar bl.a. för att kunskaperna om alkoholproblemen fördjupas. I sin rapportserie redovisade CAN våren 1987 aktuell forskning om alkohol och narkotika samt återkommande undersökningar och statistik på området (Rapport 87, Alkohol- och narkotikautvecklingen i Sverige).

Som tidigare nämnts anges i årets budgetproposition att alkoholforskningen prioriterats (bil. 7 s. 13). DSF har också utarbetat ett program beträffande angelägen alkoholforskning.

Socialberedningen föreslår i betänkandet (SOU 1987:22) Missbrukarna,

Socialtjänsten. Tvånget att statistiska centralbyrån ges i uppdrag att i samråd med socialstyrelsen genomföra en översyn av statistiken i syfte att göra den mer tillförlitlig och mer användbar för planeringen av vårdresurserna. Statistiska centralbyrån bör enligt beredningen även få i uppdrag att med vissa intervall göra sammanställningar av den förda statistiken i syfte att belysa utvecklingen inom vårdområdet (s. 359). En proposition med betänkandet som underlag har i dagarna avlämnats (prop. 1987/88:147 om tvångsvård av vuxna missbrukare, m.m.). Det föredragande statsrådet anför i propositionen att hon avser att återkomma till regeringen med förslag om att ge SCB i uppdrag att i samråd med socialstyrelsen lämna förslag till förändringar och omprioriteringar av den aktuella statistiken och åtgärder i syfte att säkerställa att erforderliga statistiska uppgifter kan samlas in (s. 237).

Enligt vad utskottet erfarit pågår vidare inom socialdepartementet en genomgång av behovet av statistik hänförlig till departementets arbetsområde.

Utskottet gör följande bedömning.

Forskning med anknytning till alkoholproblematiken är ett sedan flera år prioriterat forskningsområde. Då alkoholmissbruket är det helt dominerande sociala och medicinska problemet i vårt land är det motiverat med ytterligare ansträngningar för att intensifiera forskningen på detta område och förbättra det kunskapsunderlag som finns bl.a. i form av statistik. Utskottet konstaterar att motionärernas önskemål går i samma riktning. Enligt utskottets mening finns ingen motsättning mellan motionerna och de prioriteringar som för närvarande gäller beträffande alkoholforskningen. Beträffande statistiken på området vill utskottet erinra om socialberedningens förslag i denna del, vilket behandlas i den proposition om tvångsvård av vuxna missbrukare m.m. som nyligen avlämnats till riksdagen. I sammanhanget finns även skäl att peka på att socialstyrelsen som centralt ansvarig myndighet har att bevaka att alkoholstatistiken har en lämplig utformning med hänsyn till de olika ändamål för vilka den behövs. Vidare är frågor om våld och missbruk, den oregistrerade konsumtionen av hembränt m.m. aktuella hos AN-rådets särskilda beredningsgrupp. Utskottet utgår med hänsyn till det anförda från att det fortsatta arbetet med att förbättra kunskapsunderlaget på alkoholområdet kommer att bedrivas på ett sätt som tillgodoser här aktuella motioner. Dessa avstyrks således (motionerna So220 [c] yrkande 1, So237 [fp] yrkande 4 och So266 [fp, c] i här aktuell del).

I *motion So232 av Margareta Winberg (s)* hemställs att riksdagen uttalar sitt stöd för forskning om olika vård- och behandlingshem. Motionären riktar kritik mot bl.a. Hasselapedagogiken och efterlyser insatser från bl.a. DSF.

DSF:s prioriteringskommitté för alkohol och andra beroendeframkallande medel anför i sitt program beträffande alkoholforskning att högsta prioritet bör ges forskning som inriktas på effektiviteten hos olika behandlingsmetoder samt utveckling av nya behandlingsmetoder. Kommittén anser också att det behövs ytterligare forskning om frivillighet kontra tvång i vården.

Ett omfattande forskningsprojekt avseende behandling av klienter inom

narkomanvården som påbörjades 1981 och finansierats av DSF avses att avslutas hösten 1988 (BAK-projektet eller SWEDATE-projektet). Socialstyrelsen har nyligen redovisat en delrapport från projektet (PM 1988:3 Institutionell narkomanvård). DSF avser att vid ett seminarium föra ut forskningsresultaten till avnämare och forskare. Därvid skall bl.a. behovet av nya FoU-satsningar inom området diskuteras.

Forskningsfrågorna tas upp av socialberedningen i betänkandet (SOU 1987:22) Missbrukarna, Socialtjänsten, Tvånget. Beredningen föreslår bl.a. att DSF får i uppdrag att lägga upp ett forskningsprogram som kan belysa frågeställningar bl.a. beträffande tvångsvårdens metoder.

I proposition 1987/88:147 om tvångsvård av vuxna missbrukare, m.m. anför det föredragande statsrådet att hon avser att återkomma till regeringen med förslag om att DSF skall få i uppdrag att lämna förslag till ett forskningsprogram inom området (s. 237).

Det kan vidare anmärkas att den s.k. Hasselametodiken har behandlats i en omfattande vetenskaplig utvärdering (Anders Andrén: Forskning om Hassela).

Inom behandlingsforskningen bör forskning kring olika former av vård- och behandlingshem för missbrukare ha en framskjuten plats. Utskottet noterar i denna del det förslag som framlagts av socialberedningen. Utskottet anser inte att det finns behov av något riksdagens initiativ i frågan och avstyrker därför motion So232 (s).

Barns villkor

I *motion So236 av Bengt Westerberg m.fl. (fp)* begärs att regeringen ges till känna vad i motionen anförts om att forsknings- och utvecklingsarbete som avser att ge fördjupad kunskap om barns och ungdomars livsvillkor bör prioriteras (*yrkande 6*). Motionärerna pekar på behov av forskning kring bl.a. barns reaktion på förändringar i samhället, påverkan från psykiskt sjuka föräldrar och alkoholbruket bland yngre kvinnor samt flyktingbarns behov. I samma motion yrkas att regeringen ges till känna vad i motionen anförts om samordning av forskning om barns och ungdomars livsvillkor (*yrkande 9*). Motionärerna anför bl.a. att behovet är stort av ett centrum som samlar kunskap om barn, som initierar och samordnar forskningsprojekt och som sprider kunskap om forskningsrön till dem de berör. Det behöver utredas hur ett sådant centrum skall vara organiserat och vilka resurser som är rimliga för att det skall kunna fungera på ett acceptabelt sätt.

Liknande motionsyrkanden har tidigare behandlats i utskottet.

Utskottet framhöll våren 1986 (SoU 1985/86:18 s. 9–10) att det fanns ett stort behov av förbättrade kunskaper om barns livsvillkor och om lämplig utformning av samhällets insatser för barn och ungdom. Särskilt gällde detta i fråga om de socialt mest utsatta barnen, för vilka samhället måste ta ett särskilt ansvar. Utskottet avstyrkte dock den då aktuella motionen med hänvisning dels till ett antal pågående forskningsprojekt om barns förhållanden som redovisats i betänkandet, dels till den temaforskning om barn som då var på väg att inrättas vid Linköpings universitet.

Som framgått ovan föreslogs i forskningspropositionen (bil. 6 utbildnings-

departementet) att ett tema Barn inom den temaorienterade forskningen vid universitetet i Linköping skulle inrättas den 1 juli 1987. Forskningen där skulle behandla barns villkor i samhället. Enligt propositionen finns det på flera håll i landet inom skilda discipliner god forskning om barns villkor men ingen institution som har till uppgift att samla forskningen om barn. Härigenom försvåras möjligheterna att till fullo utnyttja resultaten från den forskning som bedrivs och se dem i ett mer samlat perspektiv. Vid temaforskningen kan man långsiktigt och effektivt ta till vara och förvalta egen och andras forskning och också stimulera forskningen om barn på andra håll i landet.

Vid förra riksmötet avstyrkte utskottet en motion i ämnet med hänvisning till inrättandet av tema Barn vid universitetet i Linköping (SoU 1986/87:28 s. 11).

I årets budgetproposition bil. 7 s. 13 anges att för den barn- och familjepolitiska forskningen har kontakt etablerats med dem som förbereder "tema Barn" vid universitetet i Linköping. Frågan om stöd till forskning kring barnomsorgen i ett samhällsekonomiskt perspektiv prövas. I propositionen upplyses också att regeringen har uppdragit åt socialstyrelsen att utreda flyktingbarnens problem och behov av speciella stödinsatser från socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 30 april 1988 (bil. 7 s. 10).

DSF har i sin verksamhetsplan för perioden 1987/88 – 1989/90 prioriterat forskning om barnomsorgen och unga människors situation.

För att stimulera och initiera forskning kring barnomsorgen i ett samhällsekonomiskt perspektiv har DSF, som ett första steg, givit ekon dr Björn Gustafsson, Göteborgs universitet, i uppdrag att utarbeta ett underlag som kan presenteras vid ett forskarseminarium under hösten 1988.

Då det gäller forskning om unga människor prioriteras undersökningar utifrån barns, ungdomars och familjers eget perspektiv. Dels prioriteras vårdnadsfrågor, adoptionsfrågor och forskning om särskilt utsatta barn och ungdomar, dels utvecklingspsykologiska problem och socialisationsfrågor för barn som är 10 år och äldre samt frågor om de ungas försörjning.

Utskottet –som vill betona forskningsområdets betydelse – anser, i likhet med förra året, att motionsyrkandena i huvudsak tillgodoses genom inrättandet av ett tema Barn vid universitetet i Linköping. Motion So236 (fp) yrkandena 6 och 9 avstyrks därför.

I *motion So630 av Ingrid Ronne-Björkqvist och Margareta Andrén (båda fp)* begärs ett tillkännagivande av vad i motionen anförts om utländska adoptivbarns utveckling och anpassning. Motionärerna anför bl.a. att den begärda forskningen, som hittills varit sparsam, kan ge fördjupad kunskap om hur de socialt mest utsatta barnens livsvillkor skulle kunna förbättras.

Det har från DSF:s sida upplysts att forskningen hittills varit sparsam om de utländska adoptivbarnen i Sverige. De ansökningar om projektmedel som inkommit till DSF har främst behandlat språkfrågor. Delegationen anser att forskning om de utländska adoptivbarnens livsvillkor och utveckling är angelägen. Det saknas emellertid för närvarande intresserade forskare som kan ta sig an uppgiften. Kontakter mellan DSF och statens nämnd för

internationella adoptionsfrågor (NIA) förekommer för att på olika sätt stimulera forskning på området.

Utskottet, som kan konstatera att insatser görs för att stimulera forskningen på området, anser det inte erforderligt med någon åtgärd från riksdagens sida i saken. Motion So630 (fp) avstyrks därför.

I *motion So236 av Bengt Westerberg m.fl. (fp)* yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskning om barns och ungdomars arbetsmiljö vid institutet för arbetsmiljöforskning *(yrkande 8)*. Motionärerna efterlyser forskningsinsatser vid arbetsmiljöinstitutet kring skolmiljön.

Arbetsmiljöinstitutet har upplyst att de inte är engagerade i projekt på skolmiljöområdet.

Från anslaget Forskning och centralt utvecklingsarbete inom skolväsendet bekostas bl.a. sådan forskning som nu är i fråga. Medel fördelas på grundval av SÖ:s forskningsprogram (budgetprop. bil. 10 s. 88).

SÖ har bl.a. redovisat forskningsprojekt angående skolbarnens skolmiljö i skrifterna Elevers skolmiljö; En översikt av forsknings- och utvecklingsarbete med inriktning mot grundskolan samt Elevers arbetsmiljö i skolan och Barns psykologiska behov – en fråga om utvecklingsuppgifter och kompetenssträvan.

Arbetsmiljöfonden lämnar bidrag till skolmiljöforskning. En översikt av denna forskning lämnas i fondens publikation Arbetsmiljön i skolan.

Utskottet delar uppfattningen att det är viktigt med forskning om skolbarns arbetsmiljö. Utskottet anser emellertid inte att riksdagen har anledning att ta initiativ för att initiera sådan forskning vid arbetsmiljöinstitutet. Utskottet avstyrker därför motion So236 (fp) yrkande 8.

I *motion So505 av Marianne Andersson och Jan Hyttring (båda c)* hemställs att riksdagen begär att regeringen initierar forskningsprojekt angående barns hälsa enligt vad som anförts i motionen. Motionärerna förordar försöksprojekt i ett par landsting innehållande intervjuer med föräldrar om deras levnadsvanor och undersökning om förekomsten av tungmetaller och selenhalten hos mödrarna, undersökning av hormonbalansen, spontana aborter, tidigt födda och små barn, allergier m.m. för att kunna kartlägga sambandet mellan miljö, levnadsvanor och ovan nämnda skador eller sjukdomar hos barnet. Riksdagen bör, enligt motionärerna, hos statens miljömedicinska laboratorium initiera sådana forskningsprojekt, lämpligen tillsammans med några landsting.

Statens miljömedicinska laboratorium (SML) har till uppgift att inom den fysikaliska och kemiska miljömedicinen samt hälsoskyddet bedriva långsiktig forskning samt undersöknings-, utrednings- och utbildningsverksamhet. SML skall särskilt samverka med och biträda myndigheter, institutioner och organisationer i syfte att åstadkomma ett effektivt utnyttjande av de samlade resurserna inom miljömedicin och hälsoskydd. SML skall på grundval av forskning och försök utarbeta, utveckla och pröva analys- och provtagningsmetoder. Vidare åligger det SML att genom dokumentations- och informationsarbete svara för att erfarenheter och rön från egen och andras forsknings- och utvecklingsverksamhet blir kända och nyttiggjorda. SML

skall särskilt biträda de centrala förvaltningsmyndigheterna med underlag för råd och riktlinjer samt med bedömningar i ärenden enligt gällande lagstiftning. SML skall ge företräde åt undersökning eller uppdrag som begärs av myndighet.

I proposition 1987/88:136 föreslås en ändrad organisation för SML, som med i stort sett oförändrade uppgifter inordnas i Karolinska institutets organisation från den 1 juli 1988.

SML är för närvarande engagerat i två projekt som avser barn och luftvägssjukdomar, i det ena fallet utgörs exponeringen av bilavgaser och i det andra undersöks passiv rökning.

I sammanhanget kan även erinras om att allergiutredningen (S 1986:02) har i uppdrag att utreda frågor kring hur allergier och andra överkänslighetsreaktioner skall kunna förebyggas. Kommittén skall härvid analysera vilka forskningsbehov som finns inom olika samhällssektorer. Bl.a. skall enligt direktiven undersökas vilket forskningsmaterial som finns tillgängligt och förslag lämnas om nödvändiga kompletteringar. Kommittén skall särskilt studera behovet av tvärsektoriell forskning. Lämpliga forskningsprojekt bör förankras vid bl.a. universitet och högskolor samt forskningsråden. Kommittén skall vidare undersöka om nuvarande åtgärder är tillräckliga inom olika samhällsområden, bl.a. inom arbetslivet, boendemiljön, skolan och förskolan. Utredningen beräknas slutföra sitt arbete under 1988.

Enligt den av riksdagen antagna propositionen 1986/87:80 om forskning gäller vidare att man inom hälso- och sjukvårdsforskningen alltjämt bör prioritera långsiktig kunskapsuppbyggnad bl.a. inom ämnena epidemiologisk forskning samt hälso- och sjukvårdsforskning i ett hälsopolitiskt och samhällsvetenskapligt perspektiv.

Enligt utskottets mening är det viktigt att de miljömedicinska aspekterna belyses beträffande barn. Utskottet anser dock inte att det finns skäl för riksdagen att ta något sådant initiativ som föreslås i motionen. Utskottet avstyrker därför motion So505 (c).

Forskning kring åldrandets problem

I *motion So212 av Olof Johansson m.fl. (c)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag innebärande att forskningsinsatserna kring åldrandet förstärks *(yrkande 6)*.

I *motion So264 av Nils Berndtson m.fl. (vpk)* yrkas att riksdagen vid behandling av proposition 1987/88, bil. 7 G, anvisar ett förslagsanslag på 1 000 000 kr. för gerontologisk forskning. Motionärerna hänvisar bl.a. till resursbehovet vid Institutet för gerontologi i Jönköping.

I Äldreberedningens betänkande (SOU 1987:21) Äldreomsorg i utveckling lämnas en redogörelse för forskningen på området (s. 168 f.).

Forskningen om äldres levnadsförhållanden och om service och vård till äldre finansieras framför allt av Delegationen för social forskning (DSF). Andra finansiärer är Medicinska forskningsrådet (MFR), Riksbankens jubileumsfond (RBJ), Byggforskningsrådet (BFR), samt Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Forskningsrådsnämnden (FRN) har bl.a. samordnat finansieringen av vissa större projekt.

På några orter, t.ex. vid universiteten i Göteborg, Lund och Uppsala, finns grupper av forskare från olika institutioner som genom informella kontakter utbyter erfarenheter. I Göteborg är forskningsgruppen knuten till Vasa sjukhus. Denna grupp arbetar bl.a. med populationsstudien 70-åringar i Göteborg. Gerontologiskt centrum i Lund är en stiftelse som i samverkan med universitetet bedriver forskning främst inom det beteendevetenskapliga området. I Lund finns också en stiftelse som bildats av länets kommuner, landsting och universitetet. Denna bedriver kommunalekonomisk forskning där även äldreomsorgen ingår. I Stockholm finns ett liknande kommunalt engagemang. Vid Uppsala universitet pågår ett tvärvetenskapligt samarbete mellan socialmedicinska institutionen och enheten för forskning inom primärvård och socialtjänst.

Institutet för gerontologi i Jönköping är en enhet inom Jönköpings läns landsting som bedriver forskning, utbildning och rådgivning. Vid institutet finns sex fasta forskartjänster med beteendevetenskaplig inriktning. Forskningen är tvärvetenskaplig.

Äldreberedningen pekar på en rad områden som är angelägna för forsknings- och utredningsverksamhet (bet. s. 169 f.). Beredningen föreslår att forskningsrådsnämnden och DSF ges i uppdrag att utarbeta ett samlat program för äldreforskningen. Ett sådant uppdrag har också beslutats av regeringen den 18 februari i år. Uppdraget skall redovisas för regeringen senast den 15 september 1989.

Äldreberedningen uttalar bl.a. i fråga om forskningsmiljön att det är angeläget att skapa goda förutsättningar för en kvalitativ och kvantitativ utveckling av äldreforskningen i landet, vilket kräver att en långsiktig forskarkompetens utvecklas. Stöd bör därför ges till ett antal fasta grupper på några orter i landet. Till dessa grupper bör några långsiktiga projekt förläggas. För att främja kontinuiteten och den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden bör DSF också avsätta ett antal forskarstipendier för äldreforskning, anför beredningen. Genom sådana åtgärder kan rekryteringen av forskarstuderande till området underlättas. Det är dock angeläget att basen för kunskapsbyggandet sker inom sociologi, nationalekonomi, psykologi, socialt arbete m.fl. ämnen. Gerontologin bör vara ett tvärvetenskapligt kunskaps- och forskningsområde, där olika teorier och metoder tillämpas.

En proposition i maj månad om den framtida äldreomsorgen är aviserad.

Det föreligger ett stort behov av forskning kring åldrandet. Utskottet välkomnar därför uppdraget beträffande ett forskningsprogram i ämnet. I avvaktan härpå finns enligt utskottets mening inte skäl för åtgärder från riksdagens sida. Utskottet avstyrker därför motion So212 (c) yrkande 6. Det finns inte heller skäl att nu besluta om anslag enligt motion So264 (vpk), som alltså avstyrks.

Utskottet tillstyrker de i propositionen föreslagna medelsanvisningarna till Socialdepartementet, Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet och Extra utgifter.

Utskottet hemställer

1. beträffande *översyn av hela vårdsektorn*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So498,

2. beträffande *en utvärdering av socialtjänstlagen m.m.*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So216, motion 1987/88:So259, motion 1987/88:So271 och motion 1987/88:So272,

3. beträffande *en utredning om omsorgslagens överklaganderegler*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So267 yrkande 3,

4. beträffande *medelsanvisningen till Utredningar m.m.*
att riksdagen till *Utredningar m.m.* för budgetåret 1988/89 anvisar ett reservationsanslag av 27 720 000 kr.,

5. beträffande *barn i missbrukarfamiljer*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So215, motion 1987/88:So218, motion 1987/88:So220 yrkande 3, motion 1987/88:So236 yrkande 7, motion 1987/88:So237 yrkande 5 och motion 1987/88:So243 yrkande 1,

6. beträffande *alkoholforskning m.m.*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So220 yrkande 1, motion 1987/88:So237 yrkande 4 och motion 1987/88:So266 delvis,

7. beträffande *forskning om vård- och behandlingshem*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So232,

8. beträffande *barns villkor*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So236 yrkandena 6 och 9,

9. beträffande *utländska adoptivbarn*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So630,

10. beträffande *skolmiljön*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So236 yrkande 8,

11. beträffande *miljöpåverkan på barns hälsa*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So505,

12. beträffande *forskning kring åldrandet*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So212 yrkande 6,

13. beträffande *anslag för gerontologisk forskning*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So264,

14. beträffande *medelsanvisningen till Socialdepartementet*
att riksdagen till *Socialdepartementet* för budgetåret 1988/89 anvisar ett förslagsanslag av 29 089 000 kr.,

15. beträffande *medelsanvisningen till Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet*
att riksdagen till *Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet* för budgetåret 1988/89 anvisar ett reservationsanslag av 38 385 000 kr.,

16. beträffande *medelsanvisning till Extra utgifter*
att riksdagen till *Extra utgifter* för budgetåret 1988/89 anvisar ett reservationsanslag av 1 880 000 kr.

Stockholm den 14 april 1988

På socialutskottets vägnar

Daniel Tarschys

Närvarande : Daniel Tarschys (fp), John Johnsson (s), Ulla Tillander (c), Anita Persson (s), Blenda Littmarck (m), Gunnar Ström (s), Per Arne Aglert (fp), Ann-Cathrine Haglund (m), Yvonne Sandberg-Fries (s), Rosa Östh (c), Ingrid Andersson (s), Claes Rensfeldt (s), Maud Björnemalm (s), Karin Falkmer (m) och Lars-Ove Hagberg (vpk).

Reservationer

1. En utvärdering av socialtjänstlagen m.m. (mom. 2 i hemställan)

Blenda Littmarck, Ann-Cathrine Haglund och Karin Falkmer (alla m) anser

dels att det avsnitt i betänkandet som börjar på s. 7 med "Socialtjänstreformen föregicks" och slutar på s. 8 med "So272 [m])" bort ha följande lydelse:

Grunden för socialtjänstreformen lades i en tid då en fortgående ekonomisk tillväxt i kommunerna förutsågs. Verkligheten blev emellertid en annan. I en tid av vikande resurser lämnar ramlagstiftningen i vissa fall utrymme för resursnedskärningar i strid med lagens målsättning (se bl.a. JO:s beslut om resursknappheten inom LVU- och LVM-vården)

Bristen på detaljreglering av rätten till bistånd lämnar utrymme för olika tolkningar socialnämnderna emellan. Den rätt till ekonomisk och annan hjälp som lagen avser att tillförsäkra den enskilde är inte längre lika förutsebar.

Den frihet som lagstiftningen avsett att tillförsäkra nämnderna har successivt fyllts ut av domstolarnas avgöranden. Rättspraxis tenderar att överta lagstiftarens roll.

Helhetssynen har visat sig medföra stora påfrestningar på socialtjänsten. Socialarbetarna har tvingats till en anpassning som förutsätter kunskaper inom nära nog alla delar av samhällslivet. Resultatet har i många kommuner blivit att vissa delar av socialtjänsten har satts åt sidan. Detta har kommit till uttryck bl.a. genom att missbruksvården, den uppsökande verksamheten bland barn och ungdom samt familjehemstillsynen i många kommuner fått låg prioritet. Erfarenheterna leder i många fall fram till en återgång till ett mera specialiserat arbetssätt.

Reglerna om det yttersta ansvaret har skapat stora svårigheter, främst när

det gäller ansvarsfördelningen mellan landstingskommunen och kommunerna. Detta har kunnat leda till att den enskilde under ett utdraget besvärsförfarande gått miste om den hjälp från samhällets sida som lagstiftningen avsett att tillförsäkra honom. I andra fall, som i ett färskt regeringsrättsutslag, har kommunen fått stå för kostnader som landstinget som huvudman för sjukvården har att bekosta men underlåtit att göra.

Men även reglerna om vistelsekommunens ansvar har skapat svårigheter. Bestämmelserna har lett till tvister mellan kommuner som kunnat medföra att ingen kommun har velat ta ansvaret för den enskildes situation. Avsaknaden av tillfredsställande regler om överflyttning av ärende har bidragit till dessa svårigheter.

Socialtjänstlagen har nu varit i kraft i sex år. Betydande erfarenheter finns hos enskilda och kommuner om hur lagen fungerar och i vilken utsträckning den främjar de övergripande målen. Det är enligt utskottets mening nu tid att göra en allsidig utvärdering av lagen liksom av dess anknytning till LVU och LVM (lagen om vård av unga resp. lagen om vård av missbrukare). En sådan utvärdering bör avse bl.a. de här berörda frågorna. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 2 bort hemställa:

> 2. beträffande *en utvärdering av socialtjänstlagen m.m.*
>
> att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So216, motion 1987/88:So259, motion 1987/88:So271 och motion 1987/88:So272 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

2. En utvärdering av socialjänstlagen m.m. (mom. 2 i hemställan).

Daniel Tarschys och Per Arne Aglert (båda fp) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 7 med "Socialtjänstreformen föregicks" och slutar på s. 8 med "So 272 [m])." bort ha följande lydelse:

Socialtjänstlagen betecknades vid tillkomsten som en "målinriktad ramlag". Riksdagen har vid upprepade tillfällen uttalat att tillämpningen av ramlagar måste följas upp och utvärderas. Även när socialtjänstlagen antogs av riksdagen underströks vikten av en kontinuerlig uppföljning. (SoU 1979/80:24 och 1979/80:44 s. 105 f.).

Denna uppgift anförtroddes socialberedningen. I proposition 1981/82:8 s. 24 erinrade föredraganden om att "socialberedningen har till uppgift att följa upp och utvärdera hela socialtjänstreformen".

Viktiga delar av reformen har sedermera behandlats av socialberedningen. Trots att uppdraget att följa upp och utvärdera hela reformen inte är fullgjort har emellertid regeringen nu lagt ned socialberedningen. Vissa utvärderingsuppgifter har därefter uppdragits åt socialstyrelsen.

Utskottet kan inte acceptera att utvärderingsarbetet därmed kommer att drivas vidare utan parlamentarisk medverkan. Härtill kommer att vissa frågor som inte har täckts av socialberedningens betänkanden heller inte omfattas av det nu givna uppdraget till socialstyrelsen. Mot denna bakgrund

bör riksdagen begära en samlad utvärdering av socialtjänstreformen. Såsom förutsattes när riksdagen antog socialtjänstlagen bör denna utvärdering genomföras med parlamentarisk medverkan.

I motionerna erinras om några frågor som förtjänar att belysas vid en sådan översyn. Beträffande den i två motioner aktualiserade frågan om besvärsinstitutet vill utskottet fastslå att någon inskränkning av besvärsrätten inte bör komma i fråga. Såsom framhålls i motion So216 (fp) finns det skäl att slå vakt om den enskilda människans möjligheter att hävda sina rättigheter gentemot de sociala myndigheterna. Det kan däremot finnas anledning att överväga om besvärsprövningen i lika stor utsträckning som i nuvarande lagstiftning bör ligga hos rättsliga instanser. Särskilt i skälighetsbedömningar finns det skäl som talar för en annan instansordning. En sådan ändring får dock inte gå ut över möjligheterna att hävda de klart definierade rättigheter som tillerkänns enskilda individer i bl.a. omsorgslagen.

Med anledning av de aktuella motionerna föreslår utskottet att riksdagen hos regeringen begär en parlamentarisk utvärdering av socialtjänstlagen.

dels att utskottet under mom. 2 bort hemställa

2. beträffande *en utvärdering av socialtjänstlagen m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So216, motion 1987/88:So259, motion 1987/88:So271 och motion 1987/88:So272 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

3. En utredning om omsorgslagens överklaganderegler (mom. 3 i hemställan)

Blenda Littmarck, Ann-Cathrine Haglund och Karin Falkmer (alla m) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 10 med "Av de nu" och slutar med "fråga (yrkande 3)" bort ha följande lydelse:

Det har framkommit att länsrätter vid sin prövning av beslut enligt omsorgslagen inte bara tar hänsyn till huruvida rätt till särskilda omsorger föreligger. Dessutom omfattar rättens domslut ett ställningstagande i fråga om såväl omsorgsformer som till vilken tidpunkt omsorgen skall beredas och rätten tar inte hänsyn till landstingets ekonomi. Detta strider mot lagstiftningens intentioner.

Utskottet finner det angeläget att tillämpningen av överklaganderegelerna i omsorgslagen utreds och att nödvändiga förändringar av dessa regler genomförs. Detta bör med anledning av motion So267 (m) yrkande 3 ges regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 3 bort hemställa

3. beträffande *en utredning om omsorgslagens överklaganderegler*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So267 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

4. Barn i missbrukarfamiljer (mom. 5 i hemställan)

Daniel Tarschys (fp), Ulla Tillander (c), Blenda Littmarck (m), Per Arne Aglert (fp), Ann-Cathrine Haglund (m), Rosa Östh (c) och Karin Falkmer (m) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 12 med "Utskottet kan" och slutar med "avstyrks därför" bort ha följande lydelse:

Utskottet vidhåller sin tidigare uppfattning att det behövs forskning om alkoholmissbrukets sociala och ekonomiska skadeverkningar för missbrukarnas familjer och omgivning och att det därvid är särskilt viktigt att undersöka förhållandena för barn i missbrukarfamiljer. En sådan kartläggning som föreslås i de nu aktuella motionerna bör därför genomföras, och erforderliga resurser bör ställas till forskarnas förfogande för lösande av de föreslagna forskningsuppgifterna. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 5 bort hemställa

5. beträffande *barn i missbrukarfamiljer*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So215, motion 1987/88:So218, motion 1987/88:So220 yrkande 3, motion 1987/88:So236 yrkande 7, motion 1987/88:So237 yrkande 5 och motion 1987/88:So243 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

5. Alkoholforskning m.m. (mom. 6 i hemställan)

Daniel Tarschys (fp), Ulla Tillander (c), Blenda Littmarck (m), Per Arne Aglert (fp), Ann-Cathrine Haglund (m), Rosa Östh (c), och Karin Falkmer (m) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 14 med "Forskning med" och slutar med "här aktuell del)" bort ha följande lydelse:

En effektiv information om alkoholens skadeverkningar förutsätter exakt och aktuell kunskap om dessa verkningar. Utskottet delar motionärernas uppfattning att det behövs ytterligare forskningsinsatser på detta område. Bl.a. är det viktigt att undersöka vilka medicinska, sociala och ekonomiska skador som åsamkats av alkoholmissbruket. Forskning behövs också om olika metoder att förebygga missbruk. En förbättrad alkoholstatistik bör utvecklas. Vad utskottet nu anfört bör med anledning av de nu aktuella motionerna ges regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 6 bort hemställa

6. beträffande *alkoholforskning m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So220 yrkande 1, motion 1987/88:So237 yrkande 4 och motion 1987/88:So266 delvis som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

6. Barns villkor (mom. 8 i hemställan)

Daniel Tarschys och Per Arne Aglert (båda fp) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 16 med "Utskottet – som vill" och slutar med "avstyrks därför" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att det finns ett stort behov av förbättrade kunskaper om barns livsvillkor och om lämplig utformning av samhällets insatser för barn och ungdom. Särskilt gäller detta de socialt mest utsatta barnen, för vilka samhället måste ta ett särskilt ansvar. Utskottet delar således motionärernas uppfattning att forskning och utvecklingsarbete som avser att ge fördjupad kunskap om barns och ungdomars livsvillkor bör prioriteras.

Inrättandet av ett särskilt "tema" för barnforskning vid universitetet i Linköping är värdefullt, men utskottet finner det osäkert om forskningsområdet där – i konkurrens med andra redan etablerade teman – kan komma att tilldelas tillräckliga resurser.

Utskottet anser därför att det finns skäl att utreda hur ett centrum för forskning om barn skulle kunna vara organiserat och vilka resurser som är rimliga för att det skall kunna fungera på ett acceptabelt sätt. Vad utskottet här anfört med anledning av motion So236 (fp) yrkandena 6 och 9 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 8 bort hemställa

> 8. beträffande *barns villkor*
>
> att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So236 yrkandena 6 och 9 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

7. Skolmiljön (mom. 10 i hemställan)

Daniel Tarschys och Per Arne Aglert (båda fp) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 17 som börjar med "Utskottet delar" och slutar med "(fp) yrkande 8" bort ha följande lydelse:

Arbetsmiljölagen omfattar sedan 1978 också skolelever från årskurs 7. Institutet för arbetsmiljöforskning sysselsätter 340 personer, varav ett fyrtiotal professorer och laboratorer. Hittills har dock inget forskningsprojekt vid institutet varit direkt inriktat på barns och ungdomars speciella utsatthet och behov.

Mycket tyder på att yngre individer är känsligare för miljögifter än äldre, något som redan finns väl belagt när det gäller tobak och alkohol. Det är vidare dubbelt så vanligt att barn skadas i skolan som att vuxna skadas i arbetslivet. Tyvärr vet vi idag alltför litet om hur skadorna verkligen uppkommer och hur de kan förebyggas. Forskning angående barn och deras fysiska miljö är starkt eftersatt. Det vore rimligt att det vid institutet för arbetsmiljöforskning tillkommer forskning med speciell inriktning på hur barn och ungdomar påverkas av olika miljöfaktorer. Detta bör regeringen ges till känna med anledning av motion So236 (fp) i här aktuell del (yrkande 8).

dels att utskottet under mom. 10 bort hemställa

10. beträffande *skolmiljön*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So236 yrkande 8 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

8. Miljöpåverkan på barns hälsa (mom. 11 i hemställan)

Ulla Tillander och Rosa Östh (båda c) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 18 med "Enligt utskottets" och slutar med "So505 (c)" bort ha följande lydelse:

Eftersom barn hör till de mest utsatta grupperna är det enligt utskottets uppfattning viktigt att koncentrera forskningsinsatserna kring miljöns påverkan på dem. I vissa län har man med gott resultat genomfört projekt på mödra- och barnavårdscentraler under temat Föräldrar – alkohol, innehållande intervjuer, behandling m.m. Liknande projekt angående övrig miljöpåverkan skulle kunna genomföras på försök i ett par landsting med olika levnadsbetingelser (storstad och mera landsbygdsbetonat). Där skulle man genom intervjuer med föräldrar om deras levnadsvanor och undersökning om förekomsten av tungmetaller och selenhalten hos mödrarna, undersökning av hormonbalansen, spontana aborter, tidigt födda och små barn, allergier m.m. kunna kartlägga sambandet mellan miljö, levnadsvanor och ovan nämnda skador eller sjukdomar hos barnet. Regeringen bör hos statens miljömedicinska laboratorium initiera sådana forskningsprojekt, lämpligen tillsammans med några landsting. Vad utskottet nu har anfört bör med anledning av motion So505 (c) ges regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 11 bort hemställa

11. beträffande *miljöpåverkan på barns hälsa*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So505 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

9. Forskning kring åldrandet (mom. 12 i hemställan)

Ulla Tillander och Rosa Östh (båda c) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 19 som börjar med "Det föreligger" och slutar med "(c) yrkande 6" bort ha följande lydelse:

Forskningsresultat rörande äldres situation saknas i stor utsträckning i dag. Den forskning som bedrivs i Sverige har pågått under en mycket kort period, drygt tio år. Detta medför att de beslut som fattas rörande äldre i stor omfattning sker utan basfakta när det gäller äldres sjukdomspanorama.

Det är bara på ett fåtal platser i landet som det i dag sker någon ordentlig undersökning av äldre med ett åldersdement beteende. Normalt för äldres utveckling är inte att bli äldreförvirrad. Men alltför många äldre får den allmänna diagnosen demens och placeras då i sådana vårdformer som man anser vara de rätta. Många äldre far genom detta förfarande mycket illa, och vården ges i felaktiga former.

Det finns många orsaker till ett åldersdement beteende och som är av största vikt att diagnostisera. Alzheimers sjukdom – som på ett mycket

påfrestande sätt drabbar den sjuke, och de anhöriga – skulle om diagnosen sattes tidigt kunna medföra en betydligt bättre vårdsituation för den sjuke och ett bättre omhändertagande från de anhörigas sida.

Hjärninfarkter och Huntings chorea är andra sjukdomar som orsakar ett dement beteende. Även bristsjukdomar beroende på tarmfel och alkoholmissbruk orsakar demens, samt depressioner. Det finns i dag alltför liten kunskap om detta ute i sjukvården. Om kunskapen fanns, skulle de äldres situation förbättras.

Regeringen bör få i uppdrag att pröva hur forskningsinsatserna kring åldrandet kan förstärkas så att beslut kan fattas och insatser ske utifrån en adekvat kunskapsnivå. Detta bör regeringen ges till känna.

dels att utskottet under mom. 12 bort hemställa

12. beträffande *forskning kring åldrandet*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So212 yrkande 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

10. Anslag för gerontologisk forskning (mom. 13 i hemställan)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 19 med "Det finns inte" och slutar med "alltså avstyrks" bort ha följande lydelse:

Den åldrande människan och hennes levnadsvillkor i samhället rymmer problemställningar som kommer att få ökad betydelse. Detta område har dock inte haft den plats i forskningen som är motiverad. Värdefulla resultat har nåtts, men det behövs statliga insatser för att gå vidare.

Verksamheten vid Institutet för gerontologi i Jönköping, som grundades 1970, var Sveriges första institution för beteendevetenskaplig gerontologi. Institutet är sedan 1978 en enhet i Jönköpings läns landsting. Verksamheten har dock betydelse långt utanför denna region.

Forskningsverksamheten har en beteendevetenskaplig inriktning och är av tvärvetenskaplig karaktär. Samarbete bedrivs med företrädare för andra discipliner och med andra forskningsinstitutioner, både nationellt och internationellt.

Den verksamhet som bedrivs vid Institutet för gerontologi i Jönköping har alltså stor betydelse för utvecklingen av äldreomsorgen i hela landet. Den kan också förväntas få efterföljare på flera platser, och viss verksamhet av liknande slag bedrivs på några orter.

Utskottet förordar därför ett särskilt statligt anslag för gerontologisk forskning. Den verksamhet som bedrivs i Jönköping förtjänar stöd, och likartad verksamhet i andra regioner bör uppmuntras. Riksdagen bör med anledning av den aktuella motionen anvisa ett förslagsanslag av 1 000 000 kr. till Gerontologisk forskning.

dels att utskottet under mom. 13 bort hemställa

13. beträffande *anslag för gerontologisk forskning*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:So264 till *Gerontologisk forskning* för budgetåret 1988/89 anvisar ett förslagsanslag av 1 000 000 kr.

Barns villkor

Ulla Tillander och Rosa Östh (båda c) anför:

Det finns enligt vår mening ett mycket stort behov av vidgade kunskaper om barns livsvillkor. Vi vill i sammanhanget hänvisa till reservation nr 8 i detta betänkande och vidare till reservation nr 2 beträffande handlingsprogram för barn i storstadsmiljö i utskottets betänkande SoU 1987/88:14.

Innehållsförteckning

Sammanfattning 1
Propositionen 1
Motioner 2
Utskottet 3
Utvärdering av socialtjänstlagen m.m. 3
Alkoholforskning 10
Barns villkor 15
Forskning kring åldrandets problem 18
Hemställan 20
Reservationer 21
1. En utvärdering av socialtjänstlagen m.m. (mom. 2 i hemställan) av m 21
2. En utvärdering av socialtjänstlagen m.m. (mom. 2 i hemställan) av fp 22
3. En utredning om omsorgslagens överklaganderegler (mom. 3 i hemställan) av m 23
4. Barn i missbrukarfamiljer (mom. 5 i hemställan) av m, fp och c 24
5. Alkoholforskning m.m. (mom. 6 i hemställan) av m, fp och c 24
6. Barn villkor (mom. 8 i hemställan) av fp 25
7. Skolmiljön (mom. 10 i hemställan) av fp 25
8. Miljöpåverkan på barns hälsa (mom. 11 i hemställan) av c 26
9. Forskning kring åldrandet (mom. 12 i hemställan) av c 26
10. Anslag för gerontologisk forskning (mom. 13 i hemställan) av vpk 27
Särskilt yttrande 28
Barns villkor av c 28